

УДК 94:351(477)

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/55-3-3>**Наталія ЧУПРИНОВА,**

orcid.org/0000-0003-0950-1410

кандидатка філологічних наук, доцентка,
доцентка кафедри соціально-гуманітарних дисциплін
Національної академії Національної гвардії України
(Харків, Україна) chuprinova_n@ukr.net

ДІЯЛЬНІСТЬ ЛЕГІОНУ УКРАЇНСЬКИХ СІЧОВИХ СТРІЛЬЦІВ – НОВИЙ ЕТАП ВІЙСЬКОВОГО БУДІВНИЦТВА УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ

У статті досліджено діяльність Легіону Українських січових стрільців у контексті військового будівництва Української Держави. Легіон Українських січових стрільців був українським добровольчим військовим об'єднанням у складі австро-угорської армії у період Першої світової війни. Формування Легіону Українських січових стрільців відбулося в серпні-вересні 1914 р. і його ядро склали діячі січового, сокольського та пластового рухів, гімназисти і студенти. У м. Стрию 3 вересня 1914 р. під командуванням М. Галушчинського новобранці Легіону Українських січових стрільців склали присягу. Взимку 1914-1915 рр. сотні військових Легіону Українських січових стрільців 130-ї бригади обороняли закарпатські переходи. Першим успіхом Легіону УСС стала перемога на горі Маківці, бій на якій тривав від 29 квітня до 3 травня 1915 року. З весни 1915 року в середовищі Легіону Українських січових стрільців розпочалася планомірна ідейно-просвітницька робота, яка не припинялася до останніх днів існування Легіону. У 1915 році Легіон Українських січових стрільців брав активну участь у бойових діях і багато стрільців загинуло. Влітку 1916 р. в період Брусилівського прориву російська армія активно наступала, однак тут Легіон Українських січових стрільців прикривав стратегічний напрямок на м. Бережани. У лютому 1918 року Легіон Українських січових стрільців, залишившись у складі австрійських окупаційних військ, пішов у похід на Україну. Наприкінці квітня 2018 року в результаті державного перевороту Центральну Раду було розпущено, а влада в Україні опинилася в руках П. Скоропадського. Командування Легіону Українських січових стрільців продовжувало відчувати вороже ставлення до себе з боку австрійського військового керівництва, яке відправило Легіон Українських січових стрільців зі своїх земель на Буковину. Як наслідок, 1 листопада 1918 року відбулося збройне повстання у Львові, де було проголошено ЗУНР, а 13 листопада 1918 року розпочалося формування Української Галицької Армії (УГА), в основу якої знову були закладені головні ідеї Легіону Українських січових стрільців. Під час Першої світової війни та під час Української революції Легіон УСС своїм бойовим досвідом витворив державницько-теоретичний аспект національного відродження, який формувався зі стрілецької ідеології та згодом вплинув на політичне мислення Західної України в першій половині XX ст.

Ключові слова: Легіон Українських січових стрільців, Українська Держава, військове будівництво, військова операція, битва.

Nataliia CHUPRINOVA,

orcid.org/0000-0003-0950-1410

Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Social Sciences and Humanities
National Academy of the National Guard
(Kharkiv, Ukraine) chuprinova_n@ukr.net

ACTIVITIES OF THE LEGION OF UKRAINIAN MARINE MARINES – A NEW STAGE OF THE MILITARY CONSTRUCTION OF THE UKRAINIAN STATE

The article examines the activities of the Legion of Ukrainian Riflemen in the context of the military construction of the Ukrainian State. The Legion of Ukrainian Riflemen was a Ukrainian volunteer military unit in the Austro-Hungarian army during the First World War. The formation of the Legion of Ukrainian Sich Riflemen took place in August-September 1914, and its core consisted of activists of the Sich, Sokol and Plast movements, high school students and students. In Striy on September 3, 1914, under the command of M. Galushchynskyi, the recruits of the Legion of Ukrainian Riflemen took the oath. In the winter of 1914 and 1915, hundreds of soldiers of the Legion of Ukrainian Riflemen of the 130th Brigade defended the Transcarpathian crossings. The first success of the USS Legion was the victory on Mount Makivtsi, the battle on which lasted from April 29 to May 3, 1915. Since the spring of 1915, among the Legion of Ukrainian Sich Riflemen, systematic ideological and educational work began, which did not stop until the last days of the Legion's existence. In 1915, the Legion of Ukrainian Riflemen took an active part in the hostilities and many riflemen died. In the summer of 1916, during the Brusilov breakthrough, the Russian army was actively advancing, but here the Legion of Ukrainian Sich

riflemen covered the strategic direction of Berezhany. In February 1918, the Legion of Ukrainian Riflemen, remaining part of the Austrian occupation forces, went on a campaign to Ukraine. At the end of April 1918, as a result of a coup d'état, the Central Rada was dissolved, and power in Ukraine ended up in the hands of P. Skoropadskyi. The command of the Legion of Ukrainian Sich Riflemen continued to experience a hostile attitude towards them from the Austrian military leadership, which sent the Legion of Ukrainian Sich Riflemen from their lands to Bukovyna. As a result, on November 1, 1918, an armed uprising took place in Lviv, where the ZUNR was proclaimed, and on November 13, 1918, the formation of the Ukrainian Galician Army (UGA) began, which was again based on the main ideas of the Legion of Ukrainian Riflemen. During the First World War and during the Ukrainian Revolution, the USS Legion, with its combat experience, created the statesman-theoretical aspect of national revival, which was formed from the rifle ideology and later influenced the political thinking of Western Ukraine in the first half of the 20th century.

Key words: Legion of Ukrainian Riflemen, Ukrainian State, military construction, military operation, battle.

Постановка проблеми. Українські січові стрільці (Легіон УСС) були першою національною військовою організацією, організованою у XX столітті, яка зміцнила своє військо для захисту інтересів Української Держави. Легіон УСС відродив закладену українським козацтвом традицію збройної боротьби за національні інтереси, виробив власну національно-визвольну ідеологію, залучив широкі верстви українського суспільства, збагатив українців новими духовно-політичними цінностями.

Сили Легіону УСС стали першими національними збройними силами і після більш ніж 200-річної перерви в українській військовій історії заклали основу Збройних Сил та стали історичним предтечею сучасної української армії. Як військово-політична організація, Легіон УСС виник в ситуації, коли українці боролися за національні інтереси після тривалих періодів гноблення та бездержавності.

Аналіз досліджень. Особливості формування, становлення, розвитку та діяльності Легіону УСС вивчали Бойко О., Каглян О., Ковальчук М., Кравчук М., Лазарович М., Лазарович Н., Левкун Я., Литвин М., Лукіянович Д., Мельник І., Мороз В., Новосядло І., Ріпецький С., Садовий В., Тищик Б., Хома І. та інші.

Метою статті є дослідження діяльності Легіону УСС у контексті військового будівництва Української Держави.

Виклад основного матеріалу. Легіон УСС був українським добровольчим військовим об'єднанням у складі австро-угорської армії у період Першої світової війни. Його створенням стало масове розповсюдження військово-спортивної діяльності в Галичині 1911-1914 рр., так званий січово-стрілецький рух, та маніфесту Головної української ради і її війська від 6 серпня 1914 р. 28 тисяч галичан виявили бажання служити в Легіоні УСС, але австрійська влада дозволила формувати стрілецьку частину із 2500 вояків. Більшість галицьких українців воювали у складі регулярних австро-угорських військ. Офіцерське коло австро-угорської армії з недовірою ставилося

до українців. Формування армії, керівництво протягом всієї війни не допускали їх підкріплення і направляли їх на найнебезпечніші ділянки фронту (Бойко, 2009).

6 серпня 1914 р. львівська газета «Діло» опублікувала звернення «до всього українського народу» від Головної Української Ради, в якій закликали добровольців вступати до Легіону УСС.

Формування Легіону УСС відбулося в серпні-вересні 1914 р. і його ядро склали діячі січового, сокольського та пластового рухів, гімназисти і студенти. Початкова команда складалася з 16 українських старшин, що входили до складу австро-угорської армії, а саме очолювали Легіон УСС М. Баран, Г. Коссак, С. Горук, В. Дідушок, Д. Вітовський та ін. Командиром був призначений отаман Т. Рожанковський, а згодом поручик М. Галуцинський. Корпус складався з двох куренів (командувачі – сотники М. Волошин і Г. Коссак) і півкуреня (командир – отаман С. Шухевич). Бойове хрещення легіонерів Легіону УСС відбулося наприкінці вересня 1914 року під час битви з російськими козацькими частинами. Взимку 1914-1915 стрільці вели охоронно-розвідувальні операції в районі Верецького і Ужоцького перевалів.

У березні 1915 року корпус був розділений на два окремих курені, підпорядкованих двом австрійським бригадам 55-ої дивізії генерала Флейшмана. У їхньому складі стрільці досягли першого успіху. Під час боїв у місті Маківка з 29 квітня по 3 травня 1915 року російські козацькі частини були зупинені та відкинуті. Після цього корпус брав участь у боях у Болехові та Галичі, в селах Завадів на Львівщині та під Семиківкою (нині Теробовлянський район Тернопільської області) (Український інститут національної пам'яті).

Перша світова війна принесла появу стрільців українського зразка. Уже першого дня серпня 1914 р. лідери трьох головних галицьких партій створили Головну Українську Раду, яка, закликала австрійську армію надати дозвіл на організацію власного українського війська в складі австрійської армії (Бойко, 2009).

У м. Стрию (нині Львівської обл.) 3 вересня 1914 р. під командуванням М. Галущинського новобранці склали присягу, оскільки Львів уже був зайнятий царським військом, то вони вирушили до сіл Горонда і Страбичів (тепер Мукачівського району Закарпатської області). Кінець вересня 1915 р. У перший бій з російськими козацькими частинами вступили сотні легіонів-січових стрільців.

У жовтні 1915 р. у складі 55-ї австрійської дивізії перейшли у контратаку і підкорили Карпати, відбили міста Борислав, Дрогобич та Стрий. Проте російський генерал О. Брусилів відновив становище, перекинувши резерви біля села Перемишль (нині Польща). Легіон УСС відійшов з міст до Карпат (Литвин, 2016).

Взимку 1914-1915 рр. сотні військових Легіону УСС 130-ї бригади обороняли закарпатські переходи. У них на той час була служба інформації та безпеки. Першим успіхом Легіону УСС стала перемога на горі Маківці, бій на якій тривав від 29 квітня до 3 травня 1915 року. Далі вони відзначилися у боях під Болеховом, Галичем, Завадовим і Семиківцями (Український інститут національної пам'яті).

З весни 1915 року в середовищі Легіону УСС розпочалася планомірна ідейно-просвітницька робота, яка не припинялася до останніх днів існування Легіону. Це можна пояснити тим, що з появою і початком діяльності української армії визвольна ідея довоєнного стрілецтва вступила в стадію реалізації, а тому потребувала нового осмислення та оцінки. Зважаючи на те, що на той час галицько-українське суспільство та його політичний задум не були готові до такого завдання, це завдання виконувала передова частина Легіону УСС (Лазарович, Лазарович, 2014).

На початку березня 1915 року стрільці зайняли позиції на схилах Маківки. Після захоплення Галичини восени 1914 р. російською армією генерала М. Іванова вона розпочала наступ через Карпати, спрямований на вторгнення до Угорщини. У ніч на 29 квітня російські війська атакували розташування Легіону УСС. У результаті запеклих боїв, які тривали до 2 травня, росіяни відступили за річку Головчанку. Кульмінація битви припала на 1 і 2 травня 1915 року. На Маківці загинуло 42 січовці, 76 було поранено, 35 потрапило в полон.

Наприкінці серпня 1915 р. галицькі курені знову втягнулися в запеклий бій, який тривав на територію подільського степу між річками Серет і Стрипа. 2 листопада зусиллями стрілецьких куренів було ліквідовано прорив російських військ у м. Бережани (нині Тернопільська область). Легіон

УСС під командуванням отамана Г. Коссака втратив понад 700 старшин і стрільців, які були убитими, пораненими та полоненими як військовополонені. Взимку 1915-1916 рр. Легіон УСС знаходився в тилу і займався військовою підготовкою та культурно-освітньою діяльністю (Литвин, 2013).

У 1915 році Легіон УСС брав активну участь у бойових діях і багато стрільців загинуло. Похорони стрільців, освячення могил, встановлення пам'яток загиблим героям стали масовими протестними акціями з чітким національно-політичним змістом, які ефективно виражали ідеологію УСС.

Влітку 1916 р. в період Брусилівського прориву російська армія активно наступала, однак тут Легіон УСС (47 офіцерів і 1685 стрільців) прикривав стратегічний напрямок на м. Бережани. У цьому бою загинуло, було поранено і взято в полон понад 1000 січових стрільців. Близько 450 повернулися, щоб перегрупуватися. Командиром Легіону став отаман Ф. Кікаль. У складі Легіону УСС була сформована Гуцульська сотня Українських січових стрільців під проводом поручника О. Левицького.

З лютого 1917 року Легіон УСС знову перебував на передовій позиції під Бережанами під час червневої наступальної операції російських військ (1917 р.). Майже все військо було взято в полон. Новий Легіон УСС складався із залишків полку (близько 400 чол.), підкріплень Гуцульської сотні та Коша УСС (команд. – поручник Д. Кренжаловський, пізніше – сотник М. Тарнавський, сотник О. Микитка) (Бойко, 2009).

У лютому 1918 року Легіон УСС, залишившись у складі австрійських окупаційних військ, пішов у похід на Україну. Стрільці дислокувалися на Херсонщині і були приписані до групи архієпископа Вільгельма фон Габсбурга. Пізніше Легіон УСС був переведений на Буковину і брав участь у боях з поляками під Львовом, але вже не міг впливати на ситуацію (Український інститут національної пам'яті).

Після підписання Брестського мирного договору між УНР і державами Четвертого союзу 9 лютого 1918 р. Легіон УСС був сформований у австрійсько-німецькому складі та розпочав похід на Наддніпрянську Україну за напрямком Жмеринка-Бірзула-Херсон-Нікополь-Олександрівськ.

Наприкінці березня Легіон УСС проходив військову службу у групі архієпископа Вільгельма фон Габсбурга, який став командиром корпусу. В Олександрівську, а згодом і на Херсонщині стрільці рідко брали участь у бойових діях і відмовлялися від каральних дій проти українців. Велике значення надавалося культурі й освіті з боку селян.

У жовтні 1918 р. Легіон УСС було переведено до Чернівців. Після проголошення УНР у листопаді того ж року корпус переїхав до Львова. Згодом Легіон УСС став ядром Української Галицької армії (Бойко, 2009).

Легіон УСС, проходячи центральною Україною, залишив національну свідомість українського народу, віру у власну країну та любов до стрільців (Українські січові стрільці 1914–1920 рр.).

Наприкінці квітня того ж року в результаті державного перевороту Центральну Раду було розпущено, а влада в Україні опинилася в руках П. Скоропадського. Нова влада почала відновлювати старі порядки. Командування Легіону УСС продовжувало відчувати вороже ставлення до себе з боку австрійського військового керівництва, серед якого було багато поляків або їхніх прихильників. Вишкіл під командуванням Г. Коссака приєднався до фронтових підрозділів на Херсонщині, де з нього було утворено 3-й курінь, який складався з чотирьох сотень чоловік. Цей курінь довго не проіснував, бо було з гори дано наказ на його розформування.

На початку жовтня 1918 р. український посол у Відні на чолі з Є. Петрушевичем (незабаром головою Державної ради ЗУНР) та К. Левицьким (прем'єр-міністром ЗУНР) звернувся до австрійського командування із проханням передати до Львова Легіон УСС. Проте австрійське командування відправило Легіон УСС зі своїх земель на Буковину. Вони підняли збройне повстання у Львові, де 1 листопада 1918 року було проголошено ЗУНР (Литвин, 2013).

Так, у листопаді 1918 р. у Галичині було проголошено ЗУНР, створено державний організм, приєднано Легіон УСС, який влився у збройні сили ЗУНР. Січові стрільці брали активну участь у боротьбі з Польщею проти об'єднання всієї Галичини до складу Польської держави. Окремий бойовий підрозділ Легіон УСС припинив своє існування, але залишив незабутній слід у

пам'яті українців. Таким чином, 13 листопада 1918 року розпочалося формування Української Галицької Армії (УГА), в основі якої знову були закладені основні ідеї Легіону УСС (Тищик, Новосядло, 2019).

Варто зауважити, що з Легіону УСС виникли Українська Галицька Армія та київські січові стрільці, які відіграли важливу роль у національно-визвольній боротьбі 1917-1921 років, українська військова організація, українські націоналістичні організації та українські повстанські організації (Лазарович, Лазарович, 2014).

Висновки. Підсумовуючи зазначене вище, можемо констатувати, що національна ідеологія військового будівництва Української Держави остаточно сформувалась і закріпилася в процесі участі у військово-політичних діях і визвольних змаганнях українського народу 1917-1921 років. Дух і сутність нації вкорінилася у середовищі Легіону УСС, підсиленому військовими операціями та битвами. Під час Першої світової війни та під час Української революції Легіон УСС своїм бойовим досвідом витворив державницько-теоретичний аспект національного відродження, який формувався зі стрілецької ідеології та згодом вплинув на політичне мислення Західної України в першій половині ХХ ст.

Творення українства почалося в Легіоні Українських січових стрільців. Яскравим свідченням прагнення до незалежності стала поява українського стрілецького руху в Галичині. Головним завданням цього руху було військове навчання та виховання молоді як необхідної умови створення власної армії, яка стала засобом боротьби за національну незалежність. Сотні молодих галичан добровільно воювали в австрійській армії під час Першої світової війни. Багато з них безслідно загинули під чужими прапорами як невідомі воїни. Ворожі Українській Державі армії не допускали великих збройних формувань, адже боялися повстань і незалежності Української Держави.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. 1914– у Львові було створено легіон Українських січових стрільців. Український інститут національної пам'яті. URL: <https://uinpr.gov.ua/istorychnyy-kalendar/serpen/6/1914-u-lvovi-bulo-stvoreno-legion-ukrayinskyh-sichovyh-strilciv> (дата звернення 17.08.2022 р.)
2. Бойко О. Д. Легіон українських січових стрільців. Енциклопедія історії України: Т. 6: Ла-Мі / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. К.: В-во «Наукова думка», 2009. 790 с. URL: http://www.history.org.ua/?termin=Legion_Ukr_Sich_Striltsiv (дата звернення 10.09 2022 р.)
3. Лазарович М., Лазарович Н. Українські січові стрільці у фронтових умовах другої половини 2014- початку 2015 року. Українська наука: минуле, сучасне, майбутнє. 2014. Вип. 19, ч. 1. С. 225-236.
4. Литвин М. Р. Від національного війська до соборної держави: до 100-річчя створення легіону Українських січових стрільців. З історії західноукраїнських земель. 2013. №9. С. 3-24.
5. Литвин М. Р. Легіон українських січових стрільців. Енциклопедія Сучасної України: електронна версія / гол. редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк та ін.; НАН України, НТШ. Київ: Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2016. URL: https://esu.com.ua/search_articles.php?id=54030 (дата звернення 15.08 2022 р.)

6. Тищик Б., Новосядло І. Українські січові стрільці – зародок національних збройних сил новітнього часу (до 105-річчя утворення легіону українських січових стрільців). Вісник Львівського університету. Серія Юридична. 2019. № 69. С. 51-66.

7. Українські січові стрільці 1914–1920 рр. / за ред. Б. Гнаткевича. Львів: Слово, 1991. 160 с.

REFERENCES

1. 1914 – u Ljvovi bulo stvoreno leghion Ukrajinjskykh sichovykh striljci. Ukrajinjskyj instytut nacionaljnoji pam'jati [1914 – a legion of Ukrainian snipers was created in Lviv]. URL: <https://uinp.gov.ua/istorychnyy-kalendar/serpen/6/1914-u-lvovi-bulo-stvoreno-legion-ukrayinskyh-sichovyh-strilciv> [in Ukrainian].

2. Bojko O. D. Leghion ukrajinsjkykh sichovykh striljci [egion of Ukrainian snipers]. Encyklopedija istoriji Ukrajinjy: T. 6: La-Mi / Redkol.: V. A. Smolij (gholova) ta in. NAN Ukrajinjy. Instytut istoriji Ukrajinjy. K.: V-vo «Naukova dumka», 2009. 790 p. URL: http://www.history.org.ua/?termin=Legion_Ukr_Sich_Striltsiv [in Ukrainian].

3. Lazarovych M., Lazarovych N. Ukrajinjsjki sichovi striljci u frontovnykh umovakh drughoji polovyny 2014- pochatku 2015 roku [Ukrainian snipers in the frontline conditions of the second half of 2014-early 2015]. Ukrajinjsjka nauka: mynule, suchasne, majbutnje. 2014. Vyp. 19, ch. 1. pp. 225-236 [in Ukrainian].

4. Lytvyn M. R. Vid nacionaljnogho vijsjka do sobornoji derzhavy: do 100-richchja stvorennja leghionu Ukrajinjskykh sichovykh striljci [From the national army to the cathedral state: to the 100th anniversary of the creation of the Ukrainian Riflemen Legion]. Z istoriji zakhidnoukrajinjskykh zemelj. 2013. №9. pp. 3-24 [in Ukrainian].

5. Lytvyn M. R. Leghion ukrajinsjkykh sichovykh striljci [Legion of Ukrainian snipers]. Encyklopedija Suchasnoji Ukrajinjy: elektronna versija / ghol. redkol.: I. M. Dzjuba, A. I. Zhukovs'kyj, M. Gh. Zheleznjak ta in.; NAN Ukrajinjy, NTSh. Kyjiv: Instytut encyklopedychnykh doslidzhenj NAN Ukrajinjy, 2016. URL: https://esu.com.ua/search_articles.php?id=54030 [in Ukrainian].

6. Tyshhyk B., Novosjadlo I. Ukrajinjsjki sichovi striljci – zarodok nacionaljnykh zbrojnykh syl novitnjogho chasu (do 105-richchja utvorennja leghionu ukrajinsjkykh sichovykh striljci) [Ukrainian riflemen – the germ of the modern national armed forces (to the 105th anniversary of the formation of the legion of Ukrainian riflemen)]. Visnyk Ljvivjskogho universytetu. Serija Jurydychna. 2019. №69. pp. 51-66 [in Ukrainian].

7. Ukrajinjsjki sichovi striljci 1914–1920 rr. / za red. B. Ghnatkevycha. Ljviv: Slovo, 1991. 160 p. [in Ukrainian].